

STADIAŁ WARTY W OKOLICY BYCZYNY NA ŚLĄSKU OPOLSKIM

UKD 551.793.9:551.332(438.19)

Na obszarze między Wzgórzami Ostrzeszowskimi na zachodzie i lobem Widawki na wschodzie, maksymalny zasięg lodowca stadiału Warty nie był dotychczas dobrze rozpoznany. Na terenie tym nie przeprowadzono szczegółowych badań geologicznych osadów czwartorzędowych. Na podstawie wydzielenia zwirow i głazów moren czołowych na mapach przeglądowych J. E. Mojski i E. Rühle (2) przeprowadzili granicę stadiału Warty od okolic Działoszyna na W w stronę Byczyny i Kępna, natomiast S. Z. Różycki (3), od Działoszyna na NW w stronę Kalisza.

Latem 1973 r. wykonywałem w okolicy Byczyny, w północnej części Śląska Opolskiego, zdjęcie geologiczne do arkusza Kluczbork 1:200 000 Przeglądowej mapy geologicznej Polski. Obszar ten posiada bardzo wyraźnie rozwiniętą rzeźbę strefy marginalnej lodowca. Można tu wyróżnić dwie linie moren czołowych, na ich przedpolu osady zastoiskowe i sandry, a na zapleczu równinę wytopiskową moreny dennej i kemy.

Południowa linia zasięgu lodowca najlepiej zaznacza się w okolicy wsi Skalegi. Jest to obszar pagórkowaty o urozmaiconej morfologii. Wiele wzgórz jest wydłużonych w kierunku równoleżnikowym i poprzedzielanych, często bezodpływowymi, zagłębieniami. Litologię moren można prześledzić w licznych zwirowniach. Wzgórze zbudowane są ze zwirow oraz głazów z rzadkimi wkładkami gliny zwałowej. Tę linię postępu lodowca, oznaczoną jako etap pierwszy, prześledzić można zarówno w kierunku północno-zachodnim w stronę Szymonkowa, jak i w kierunku północno-wschodnim, w stronę Byczyny. Obniżenia między poszczególnymi grupami pagórków morenowych były bramami lodowcowymi. Wypływające z nich wody fluwioglacjalne usypały na przedpolu moren rozległą równinę sandrową, spod której miejscami wystają gliny zwałowe starsze, należące do stadiału Odry. Dalszy odpływ wód sandrowych kierował się do doliny Stobrawy i Odry. Około 2 km na SW od wsi Skalegi pod osadami sandru widoczne są w niewielkim wyrobisku iły warwowe. Jest to osad niewielkiego, lokalnego zastoiska, które utworzyło się na przedpolu moren czołowych, na wysokości około 180 m npm.

Następny etap postępu lodowca zaznacza się wyraźną linią moren czołowych na linii Byczyna, Miechowa, Mroczeń. Etap ten, choć bardzo wyraźny, trwał zapewne krócej niż poprzedni, gdyż wytworzyła się tylko jedna linia wałów moren czołowych. Mniej jest także stożków sandrowych na ich przedpolu. W okolicy Miechowej wzgórze morenowe o wyraźnych kształtach morfologicznych zbudowane jest z osadów spiętrzonych, co doskonale widoczne jest w istniejącej tam zwirowni. W rejonie centralnym badanego obszaru wody sandrowe z obszaru drugiego etapu postępu lodowca odpływały w kierunku rynny glacialnej o przebiegu N-S. Wody te przełamały się między morenami czołowymi starszego etapu i płynęły na południe, rozcinając równinę sandrową poprzedniego etapu i wcinając się w nią na głębokość około 15 m. Obecnie dawne linie odpływu wód fluwioglacjalnych wykorzystane są przez niewielkie rzeczki, płynące niewspółmiernie wielkimi dolinami.

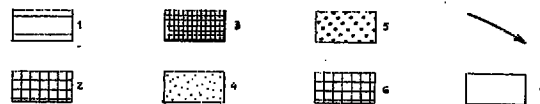
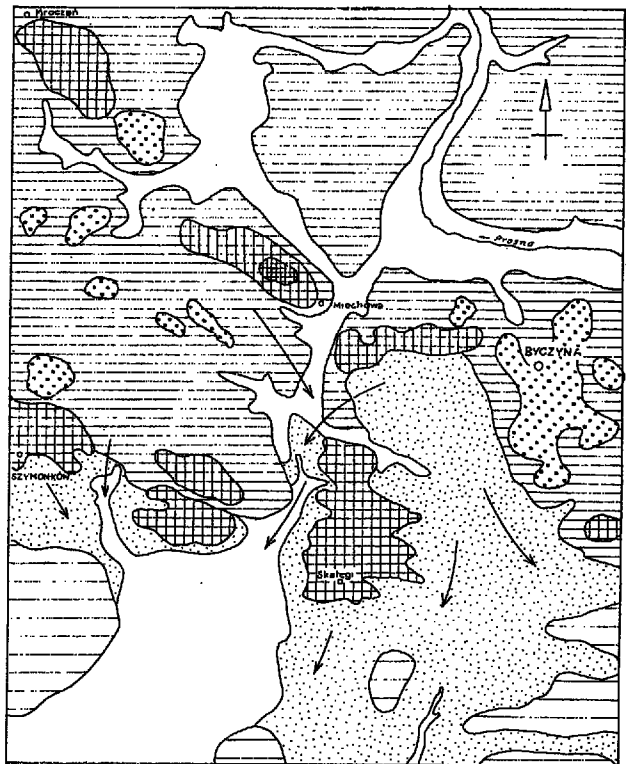
Obszar rozciągający się na zapleczu obu linii moren czołowych jest równiną wytopiskową moreny dennej. Budują ją gliny zwałowe i piaski fluwiolimniglacjalne. Istnieje tu wiele pagórków kemowych. Największe skupisko kemów o urozmaiconej morfologii i dobrze dającej się prześledzić budowie wewnętrznej występuje w okolicy Byczyny. Niestety, ze względu na charakter prowadzonych prac geologicznych, nie miałem możliwości przeprowadzenia bardziej szczegółowych badań na tym obszarze.

Omówiony powyżej pas form marginalnych ciągnie się, choć w mniej wyraźnej formie w kierunku

wschodnim, na N od wzgórz utworzonych przez wychodnie jury dolnej i retyku, w stronę Praszki. Dalej na E formy marginalne prześledzić można w stronę Rudnik i Działoszyna, gdzie łączą się z linią moren czołowych zaliczonych przez S. Skomp-skiego (4) do stadiału mazowiecko-podlaskiego (Warty).

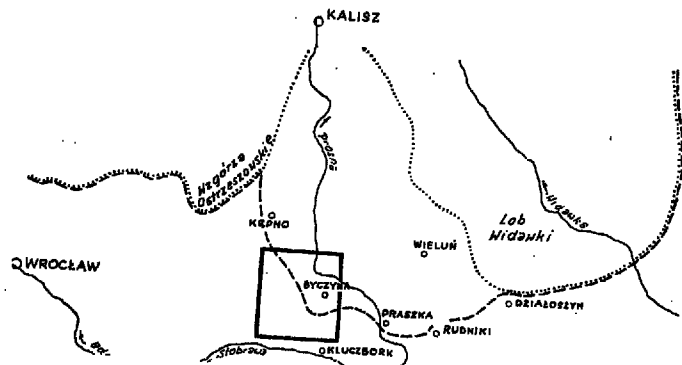
Obszar okolic Byczyny wyraźnie różni się świeżością form morfologii glacialnej od położonych dalej na S obszarów objętych jedynie przez stadiał maksymalny (Odry). Także przeobrażenie peryglacialne jest znacznie silniejsze na obszarach leżących na S. Możliwość prześledzenia i rekonstrukcji deglacjacji, kierunków odpływu wód sandrowych, obecność osadów zastoiskowych, wszystko to przemawia za zaliczeniem omówionych form do maksymalnego zasięgu stadiału Warty (mazowiecko-podlaskiego). Jest to zgodne z zasięgiem tego stadiału wyznaczonym na podstawie map przeglądowych przez J. E. Mojskiego i E. Rühle (2).

Okolice Byczyny są najdalej na S wysuniętym obszarem zasięgu stadiału Warty i dlatego wydaje się zrozumiałe, że spotykane tu formy marginalne nie mogą mieć postaci moren tak silnie spiętrzonych jak na obszarze Wzgórz Ostrzeszowskich, choć i tu,

Ryc. 1. Strefa marginalna stadiału Warty w okolicach Byczyny.

1 — gliny zwałowe stadiału Odry. Stadiał Warty: 2 — akumulacyjne moreny czołowe, 3 — spiętrzone moreny czołowe, 4 — sandry, 5 — kemy, 6 — równina moreny dennej, 7 — główne kierunki odpływu wód fluwioglacjalnych, 8 — młode osady rzeczne (zlodowacenie bałtyckie i holocen).

Ryc. 2. Okolice Byczyny na tle zasięgu stadiału Warty (wg M. D. Baranieckiej).

... zasięg stadiału Warty wg S. Z. Różyckiego, - - - - - zasięg stadiału Warty wg J. E. Mojskiego i E. Rühlego, — granica badanego obszaru.

zwłaszcza w zachodniej części, spotykamy spiętrzenia osadów (Miechowa). Część centralna i obszar położony dalej na wschód ma raczej przewagę moren akumulacyjnych. Dominuje tu deglacjacja typu arealnego. Obszary o większej dynamice lodowca spotkać można dopiero na obszarze łobu Widawki.

LITERATURA

1. Baraniecka M. D. — Dorzecze Widawki na tle obszaru marginalnego stadiału mazowiecko-podlaskiego (Warty) w Polsce. Biul. Inst. Geol. nr 254, 1971.
2. Mojski J. E., Rühle E. — Atlas geologiczny Polski, Zagadnienia stratygraficzno-facjalne. Z. 12 — Czwartorzęd. Inst. Geol., 1965.
3. Różycki S. Z. — Die stratigraphische Stellung Warthe-Stadiums in Polen. Eiszeitalt. u. Gegenw. Bd 16, 1965.
4. Skompski S. — Zarys stratygrafii czwartorzędu i rozwoju rzeźby przedpola moren czołowych stadiału mazowiecko-podlaskiego (Warty) między Radomskiem i Działoszyńem. Biul. Inst. Geol. nr 254, 1971.